

прогностичну функцію релігії, тобто будуть реально впливати на культурно-соціальну еволюцію людства.

Наша земна батьківщина – Україна постає у шкалі ціннісних орієнтирів співгромадян тим близьким та рідним ґрунтом, спираючись на який лише і можливо мріяти про досягнення горних вершин. А тому, якщо Україна й надалі буде існувати як держава, то на її теренах ті релігійні системи, які нівелюють етнонаціональну ідентичність у справі спасіння ставатимуть усе менш актуальними. Також не можна ігнорувати і язичницький елемент відповідальності за природу. Шкідливим є й ігнорування відповідальності перед пращурами та за долю нащадків.

5. УРІЗНОМАНІТНЕННЯ ВИЯВІВ СОЦІАЛЬНОГО СЛУЖІННЯ РЕЛІГІЙНИХ СПІЛЬНОТ

Діяльність релігійних організацій спрямована насамперед на примноження духовних цінностей, але дотичними до цієї сфери є й потреби соціального життя людини. Протягом багатьох століть питання соціального характеру були важливими, залишаються вони актуальними і сьогодні. Саме тепер вони привертають особливу увагу, бо ж рівень соціального життя України є не найкращим. У цьому випадку роль Церкви як соціальної інституції є допоміжною в оздоровленні суспільства.

Зрозуміло, що соціальна доктрина Церкви не є чимось монолітним. У ній, як і у всьому, протікають різні життєві процеси, які містять елементи як неперервності, так і єдності, елементи змін і прогресу. Соціальна доктрина Церкви не є якимсь збірником готових рецептів: вона певним чином визначає ряд найзначиміших напрямів діяльності, яких можна дотримуватися різноманітними способами. Соціальна діяльність релігійних організацій характеризується багатовекторністю напрямків роботи, а що найголовніше - пошуків нових сфер, де така праця є необхідною та корисною суспільству.

Релігійні спільноти реалізують свої соціальні проекти за допомогою добровільних пожертвувань та спонсорських надходжень, отриманих від благодійних організацій, приватних осіб, одновірців як в Україні, так і за кордоном шляхом створення благодійних організацій, волонтерської допомоги з боку вірних Церкви. Сутність волонтерського руху за участю християнських конфесій полягає у створенні невеликих груп віруючих, які надають адресну соціальну, медичну та патронажну допомогу інвалідам, хворим, громадянам похилого віку, дітям-сиротам, опікуються засудженими в місцях позбавлення волі. В цьому випадку засвідчення президента Всеукраїнської християнської асамблеї Софії Жукотанської про те, що 75% християн працюють в соціальній сфері, видається вельми слушним. Однак зробимо тут одне уточнення: така констатація більшою мірою відображає

наявні за ступенем їх активності й різноманітням виявів тенденції переважно у середовищі віруючих-протестантів. Вона значно меншим чином торкається католиків та православних.

З метою пошуку оптимальних шляхів ведення соціальної діяльності до багатьох навчальних планів духовних навчальних закладів християнських конфесій і церков введено окремий курс церковної соціальної роботи.

Сьогодні цільовою групою, на яку спрямована соціальна діяльність релігійних організацій, є, насамперед, незахищені прошарки населення, знедолені та люди, що знаходяться у тяжких життєвих ситуаціях. Зокрема, з кожним роком відсоток літніх людей в Україні збільшується і складає нині вже десь 30% від всього населення країни. Літні люди в Україні є однією з найпроблемніших груп населення. Серед них багато малозабезпечених, самотніх, таких, що втратили місце проживання. Враховуючи ситуацію престарілих, першочерговим завданням соціальної політики релігійних організацій є забезпечення елементарних життєвих потреб престарілих і надання їм медичної допомоги.

Згідно сучасних оцінок, 26,7% населення України можна віднести до категорії бідних. Саме малозабезпечені постають одним із головних об'єктів уваги Церков при реалізації ними своїх соціальних проектів. Соціальна робота з безпритульними в Україні тільки починається. Згідно з дослідженням Благодійного фонду „Дорога до дому” (2004 р.), більшість безпритульних в Україні складають люди працездатного віку, кожний п'ятий з яких має вищу освіту. В Україні ще є й 65 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки. Проекти щодо роботи з ними забезпечують організоване служіння, зорієнтоване на матеріальну й духовну допомогу обездоленим дітям. Крім безпосередньої роботи з дітьми в класах, релігійні організації взяли на себе також їх матеріальне забезпечення. Адже дуже часто сироти позбавлені навіть найнеобхіднішого: засобів особистої гігієни, білизни і шкільного приладдя, іграшок. Проектами „Діти вулиць” передбачене надання останнім безкоштовних обідів, допомоги лікаря, психолога, проведення тематичних бесід, розважальних заходів тощо (Ганулич П.В. Соціальна діяльність Адвентистів сьомого дня в міжнародному контексті // Актуальні питання міжконфесійних відносин. - К., 2005. - С.157-160).

Явне зростання наркозалежності є однією з серйозних проблем українського суспільства. Згідно з офіційною інформацією, в Україні зареєстровано близько 100 тисяч таких осіб. Але неофіційні джерела називають цифру навіть більшу, ніж один мільйон. При безпосередній участі релігійних організацій в країні в різних місцях створюються центри реабілітації нарко- та алкозалежних, будинки-інтернати «Шлях до свободи», основною метою яких є реалізація програми звільнення людей від негативних наслідків цієї залежності (<http://love-home.Org.ua/program/>).

Робота з безробітними теж виходить на новий виток свого розвитку. Адже за даними Державного комітету статистики на 1 вересня 2007 року

рівень зареєстрованого в Україні безробіття складав 2,8%, а попит на одну вакансію – 3 людини. Насправді рівень безробіття в країні далеко більший. За даними Міжнародного центру перспективних досліджень він складає 7%. Різниця пояснюється тим, що Державний комітет статистики реєструє лише громадян, які звернулися в центри зайнятості. Відомо, що багато безробітних не сподіваються на державну підтримку, а тому й не реєструється. Недостатня кількість робочих місць з прийнятною зарплатою призвела до того, що загрозливих масштабів набрала трудова міграція. За різними оцінками від 2,5 до 7 млн. людей знаходяться на заробітках за межами України. Розуміючи причини зазначеного, релігійні організації намагаються створювати малі виробництва та заклади з надання послуг. Це дає змогу відкривати нові робочі місця та забезпечити роботою потребуючих людей, водночас слугуючи засобом профілактики виїзду за кордон жінок та чоловіків працездатного віку. Так, релігійними організаціями обладнуються швейні майстерні, де безкоштовно проходять навчання жінки і дівчата з малозабезпечених сімей, столярні цехи, пекарні (Там само). В них люди мають нагоду здобути необхідні знання і досвід для ведення власних справ, зокрема організовується навчання на пекарів, фахівців, що ведуть тепличне господарство (Церква Ісуса Христа Святих останніх днів// Релігійна панорама. – 2000.-№4. –С.62-69).

Новим напрямком соціальної діяльності постає цілеспрямована робота з жінками. По-перше, це проведення безкоштовного тестування вагітності та консультивання вагітних жінок. По-друге, проводяться презентації щодо внутрішньоутробного розвитку дитини, про статеве виховання для підлітків. Пропонується індивідуальне консультивання для жінок, які страждають від пост-абортного синдрому (ПАС). Приділяється значна увага і натуральному методу планування родини ([http:// love-home. org. ua /programs/](http://love-home.org.ua/programs/)). Причиною цьому є велика кількість легальних абортів і наявність лише однієї альтернативи - штучної контрацепції. Метою проекту „Природне планування сім'ї" Мальтійської служба допомоги при УГКЦ, що розпочав свою реалізацію у 1995 року, є пропозиція жінкам і парам альтернативного методу. Мальтійська служба допомоги співпрацює у цьому проекті із парафіями з метою сприяння поширенню природного планування сім'ї, збереження християнських основ формування родини. Також відбувається допомога жінкам, які потрапили у кризові ситуації: самотнім матерям; жінкам, що зазнали сексуального насильства та насильства в сім'ї.

Окремо варто виділити і напрямки соціальної діяльності релігійних спільнот, пов'язані із процесом нелегальної міграції: допомога особам, що постраждали від торгівлі людьми; допомога біженцям; допомога репатріантам.

Зараз активізується діяльність в країні існуючих та створюється мережа нових закладів безкоштовного харчування, працюють осередки соціальної допомоги з надання комплексу побутових послуг інвалідам, ветеранам війни та праці, самотнім людям похилого віку за місцем їхнього проживання,

розширюється мережа оздоровчих таборів для дітей-інвалідів та сиріт, дітей з малозабезпечених сімей, організовується проведення душпастирської роботи в будинках інвалідів, дитячих будинках та інтернатах, закладах виправної роботи для неповнолітніх правопорушників.

Окремо варто сказати про медико-місіонерську роботу релігійних організацій. Якщо раніше основні зусилля Церкви були зорієнтовані лише на створення та забезпечення функціонування реабілітаційних центрів із лікування та профілактики наркоманії, паління та алкоголізму, то зараз спостерігається поштовх діяльності релігійних організацій і щодо інших питань охорони здоров'я населення. Зокрема, діють Асоціація православних лікарів, Всеукраїнське товариство медиків-християн, Медична асоціація Євангельських християн-баптистів України, Адвентистський міжнародний медичний центр та обласні медичні християнських асоціації. Працюють лікарі-волонтери та інструктори з питань здоров'я (Див.: Медико-місіонерська школа Церкви Адвентистів сьомого дня зробила свій перший випуск //Релігійна панорама. – 2007. - №3. – С. 190), налагоджена медична опіка на дому (Карітас-Спес) з надання безкоштовних медичних послуг для малозабезпечених сімей незалежно від їхньої національної та конфесійної належності. Діють медичні клініки на колесах, зокрема організовані Українською Лютеранською Церквою стоматологічна та педіатрична, мобільність яких дає змогу виїжджати у сільську місцевість. Основне завдання подібних організацій - євангелізаційна діяльність в середовищі медиків і благодійна діяльність – надання безкоштовної медичної допомоги та ліків (засобом організації мережі безкоштовних аптек), створення постійно діючих християнських шпиталів і консультативно-діагностичної допомоги.

В Україні релігійними спільнотами проводяться медико-місіонерські програми з так званими „Виставками здоров'я” (Церква Адвентистів сьомого дня) чи „Ярмарками здоров'я” (Церква Ісуса Христа Святих останніх днів). Тут є й лекційно-просвітницькі програми, заходи у формі лялькових дитячих вистав, що спрямовані проти вживання алкоголю, тютюну, наркотиків, на пропаганду здорового способу життя.

Активна співпраця вітчизняних релігійних організацій з їхніми одновірцями із-за кордону дає змогу реалізовувати в країні значну кількість спільних соціальних програм. Спостерігається тенденція зростання обсягів гуманітарних вантажів, які надходять в Україну від міжнародних релігійних організацій – 17248 тонн в 2007 році проти 15 768 тонн в 2005р. Збільшилася кількість гуманітарних вантажів, отриманих релігійними організаціями євангельських християн-баптистів – 4854 тонн, християн віри євангельської – 3019,7 тонн, харизматичних церков – 1283,5 тонн, РКЦ – 771,6 тонн, православних церков – 750,7 тонн, УГКЦ – 625 тонн, АСД – 518 тонн, іудейських – 250,3 тонн та мусульманських – 162,3 тонн релігійних організацій (Див.: Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації.- К., 2007. – С.121-127).

Характерним є й те, що, поруч із цими формами соціальної роботи, ряд протестантських громад уже зосереджує свою увагу на потребах не лише проблемних груп населення, але й інших його прошарки. З цією метою ними створюються центри духовного життя та соціальної допомоги, в яких функціонують бібліотеки, комп'ютерні класи та Інтернет клуби, школи мистецтв і спорту (наприклад, театральне і спортивне служіння при Церкві Посольство Благословенного Царства Божого). Зусиллями релігійних об'єднань організовуються фестивалі дитячої творчості і самодіяльності, конкурси малюнків і флористики. Перегляд православних фільмів, залучаючи до цього і невоцерковлену молодь, організовує Синодальний відділ у справах молоді УПЦ МП. Набувають свого розвитку і християнські Центри знайомств, різноманітні курси з вивчення іноземних мов.

Релігійними спільнотами організовуються різноманітні молодіжні зібрання та лекції, налагоджується робота християнських кафе. Активною новітньою формою євангелізаційної, а водночас і соціальної роботи можна також вважати дитячі та юнацькі табори (літні та під час канікул у різні пори року) та діяльність дитячих й молодіжних клубів спілкування, дитячих центрів (Християнські молодіжні табори // [http:// www. csiukraine. org/](http://www.csiukraine.org/)).

При розгортанні соціальної діяльності релігійних спільнот виникає ряд важливих проблем. Насамперед відзначимо тут дві різновекторні проблеми: це відсутність співробітництва при розгортанні соціальної діяльності як з державою, так і з іншими конфесійними спільнотами. Що стосується першого вектору варто, то причиною цього слід назвати насамперед законодавчу нерегульованість питань, пов'язаних із регламентацією взаємовідносин між відповідними державними установами та релігійними організаціями у справі виховання та визначення статусу дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківської опіки, дітей, які перебувають в будинках-інтернатах і потребують постійної уваги.

Також окремо відзначимо питання надання релігійним організаціям права на участь у тендерах Міністерства у справах сім'ї, молоді і спорту щодо проведення соціальних програм. Саме відсутність правової можливості для релігійних організацій брати у них участь призводить до парадоксальної ситуації, коли організації, що мають і відповідний людський ресурс, і досвід проведення відповідної діяльності штучно опиняються поза колом суб'єктів відповідних конкурсів, з якими в подальшому співпрацює означене Міністерство (Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації. – С.121-127).

Як можливий приклад такої співпраці, виступає діяльність Місії соціальної допомоги, яка є структурним підрозділом УПЦ МП і була створена з метою поширення православної віри дітям. Місія входить до складу Координаційної ради у справах неповнолітніх при Київській міській раді Социальная деятельность //Украинская Православная Церковь. Летопись. Год 2006. – К., 2007. – С.499).

Як слушно з цього приводу висловився єпископ-помічник Києво-Житомирської Римо-Католицької Церкви С. Широкоградюк: „Сьогодні дуже важко порівнювати благодійництво в Україні з роботою відповідних організацій за кордоном. І проблема не тільки в ментальності. Якщо сьогодні в Україні хтось захоче зайнятися благодійною діяльністю, то він зустрінеться з дуже великою низкою проблем і „підводних каменів”. І для того, щоб все ж таки цією справою займатися, потрібна надзвичайна мотивація – покликання Боже. А враження складається таке, що держава зовсім не зацікавлена у заохочуванні надання допомоги своїм же співгромадянам. За кордоном організовано це навпаки: держава робить все, щоб дати можливість Церкві і її благодійним організаціям працювати, бо розуміє, що це є вирішення багатьох соціальних проблем”.

Іншою перешкодою на шляху виконання соціальної місії Церкви є те, що жодна релігійна організація в Україні не отримала офіційного дозволу опікуватися інтернатами, дитячими будинками чи навіть окремими сиротинцями. Все, що робиться сьогодні – робиться виключно на громадських засадах. Звичайно, не розроблені механізми опіки релігійними організаціями одного і того ж сиротинця. Очевидно, що тим самим держава прагне не допустити міжконфесійного протистояння, якоїсь конкуренції між конфесіями при роботі на одному і тому ж об’єкті благодійництва. Незважаючи на ці та інші перешкоди в розгортанні соціальної діяльності релігійних організацій, Церква через молодіжні служіння, чернечі згромадження все ж опікується сиротинцями та дитбудинками. Досить нетиповою в цьому є позиція Київського міського голови Л.Черновецького. Він закликав всі конфесії до благодійності й підтримки малозабезпечених мешканців столиці. „Ті конфесії, які будуть активно приєднуватися до благодійницьких акцій, допомагати інвалідам, ветеранам і пенсіонерам, - зауважив він, - будуть одержувати додатково переваги при виділенні їм землі чи вирішенні якихось інших питань”(Суспільне буття релігії і Церкви// Релігійна панорама. – 2007. - №8-9. – С.3).

Що стосується питання організації загальноосвітніх шкіл, якими б опікувалася церква, то тут зауважимо, що суспільна свідомість, а відповідно і законодавець, не готові до того, щоб відкрити можливість опікування загальноосвітніми закладами всім релігійним організаціям, що діють в Україні. Та вочевидь з ряду причин це суперечило б і здоровому глузду. Обмеження ж кола учасників цього процесу буде сприйматися як вияв дискримінаційного підходу до розв’язання цього питання (Див.: Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації.- С. 121-127).

Дотичною до нашої теми є й інша проблема. Церкви готові взяти на себе турботи про бездомних дітей, хворих, але при цьому хотіли б повернути собі будівлі тих сиротинців та лікарень, що до 1917 року належали їм. Сьогодні там розташовані державні структури, навчальні заклади тощо. Наприклад, незрозуміло як діяти в ситуації, коли Німецька євангелістська лютеранська Церква береться на базі Одеського обласного туберкульозного

диспансеру обладнати сучасний діагностичний центр, але при умові повернення у власність церкви приміщення диспансеру, яке колись належало їй. При цьому вимагає також повернення і парку, на території якого знаходиться диспансер. І ось за аналогічних ситуацій перед церквами постають проблеми: хто уповноважений сьогодні вирішувати такі питання? в чию компетенцію входить вирішення названих питань? хто виступатиме арбітром в спорі, якщо на одне й те ж приміщення, скажімо, претендують декілька релігійних громад?

Щодо співпраці різних релігійних організацій в реалізації ними своїх соціальних проектів, то тут чомусь вони діють окремо, сепаровано. В зв'язку з цим складається враження, що соціальне служіння для релігійних організацій постає лише як один із виявів місіонерської роботи. Попри весь спектр соціально значущої діяльності, варто пам'ятати про те, що кожна конфесію турбує її імідж. Вона прагне піднести його в очах громадськості і шляхом розгортання свого соціального служіння, урізноманітнення його форм. Благодійництво слугує для конфесій засобом примноження своїх прихильників, частина яких, зрештою, стає їх послідовниками. Але така зорієнтованість благодійництва призводить до втрати ним своєї основної функціональної ознаки – творіння благих справ. Мета його тоді вже не благо, а користь. Відтак благодійництво, як слушно зауважує А.Колодний, перетворюється в кориснодійство (Колодний А.М. Релігійний плюралізм і проблеми благодійництва//Актуальні питання соціально значущої діяльності Церкви і релігійних організацій в Україні. – К., 2004. – С.10-15).

Зрозуміло, що значно більше користі принесли б суспільству скоординовані соціальні програми, адже практично кожна релігійна організація має у своїй структурі відділи, що займаються подібними питаннями. Йде мова про створення широкої мережі багатофункціональних Центрів допомоги людям з особливими потребами, але зауважимо, що такі Центри можливі лише при поєднанні спільних зусиль Церков, громадських і державних організацій. Важливу роль в цьому відіграло б утворення спеціальної структури з координації соціальної роботи релігійних спільнот при Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій.

У цьому зв'язку відзначимо діяльність всеукраїнського благодійного фонду „Віра. Надія. Любов.”, в якому задіяні чотири релігійні організації: Українська Православна Церква Московського Патріархату, Римо-Католицька Церква (в особі Карітас-Спес), Німецька Євангельсько-Лютеранська Церква України та Закарпатська Реформатська Церква (Всеукраїнський благодійний фонд «Вера. Надежда. Любовь». Итоговый отчет о деятельности в 2006 году). Цікаво, що цей фонд співпрацює як з рядом церковних агентств (Східно-Європейський офіс Всесвітньої Ради Церков, Норвезька церковна допомога, дияконська служба Лютеранської Церкви Німеччини, Шведська Церковна допомога, „Церква в дії” (Нідерланди), так і з рядом міжнародних та українських державних структур (Міністерство охорони здоров'я, Міністерство у справах сім'ї, молоді та

спорту, Всеукраїнською Радою Церков, Національна координаційна рада з питань протидії поширенню ВІЧ/СНІДу в Україні). Це одна з небагатьох громадських і благодійних організацій, річний бюджет якої становить 1 млн. грн.

Зауважимо, що на персональному, дружньому рівні релігійні організації при виконанні своїх соціальних проєктів запрошують до співпраці представників інших конфесій, часто запозичуючи їх позитивний досвід. А ось щодо офіційної співпраці представників різних релігійних організацій, то далі окремих слухних заяв справа не рухається. Хоча приємно, що представники Церков, діючих в Україні, усвідомлюють наявну проблему і розуміють, що в оптимізації соціальної роботи зацікавлені всі суб'єкти релігійного життя й це є тією сферою, де практично можна втілити Божі заповіді та знайти те спільне, що їх об'єднує. Такі думки неодноразово звучать на різного роду міжконфесійних зустрічах. Так, на сьогоднішній день менонітська громада міста Запоріжжя при розгортанні діяльності Менонітського родинного центру тісно співпрацює з Об'єднанням Християн-Баптистів, Конгрегацією п'ятидесятників, сумісно реалізуючи програму проживання в Центрі хворих людей (від 1 до 6 місяців) з повним їх доглядом. Меноніти при цьому підтримують також толерантні відносини з Католицькою Церквою, іншими Церквами, опираючись на слова Євангелія: „А Я вам кажу: хто гнівається на брата свого, на того буде суд”(Мт.5:22).

Нерозв'язаність зазначених вище питань призводить до того, що потенціал релігійних організацій у сфері соціальної роботи використовується ще не повною мірою. Співпраця між релігійними організаціями у сфері соціального служіння можлива лише на ґрунті широкого розуміння актуальних проблем сучасного життя: проблеми виживання людства, захист прав людини, благодійницька та милосердна робота, охорона навколишнього середовища, відновлення та збереження культурної спадщини, боротьба зі снідом тощо. Резюмуємо сказане вище словами вікарного єпископа Києво-Житомирської дієцезії Римсько-Католицької Церкви Станіслава Широкоградюка: „У напрямі соціального служіння є великі можливості співпраці з боку різних конфесій, і тут може бути справжній і дієвий екуменізм”(Широкоградюк Станіслав. Проблеми соціального значення в діяльності Римсько-Католицької Церкви в Україні – С.165-166).

Отже, на сьогодні ми спостерігаємо, що Церква взяла на себе відповідальність за суспільство, демонструючи це своєю розгалуженою соціальною діяльністю, яка є виявом відчуття потреб іншої людини та любові до ближнього. Соціальна діяльність виходить за вузькі конфесійні рамки, охоплюючи своїм впливом іншоконфесійних людей, невіруючих і таких, що ще не визначилися у своєму конфесійному виборі.